

Η ταύτιση με την αξία της ισότητας μεταξύ γυναικών και ανδρών ως βάσιμος φόβος δίωξης

Ανήλικα κορίτσια που ταυτίζονται πραγματικά με την αξία της ισότητας των φύλων μπορούν να θεωρηθούν μέλη «ιδιαιτέρως κοινωνικής ομάδας» του άρθρου 10, στοιχείο δ' της Οδηγίας 2011/95/ΕΕ και να τους αναγνωριστεί το καθεστώς πρόσφυγα.

προδικαστική παραπομπή – Χώρος Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης – κοινή πολιτική στον τομέα του ασύλου – Οδηγία 2011/95/ΕΕ – προϋποθέσεις χορήγησης του καθεστώτος πρόσφυγα – άρθρο 2, στοιχεία δ' και ε' – λόγοι δίωξης – άρθρο 10 παρ. 1, στοιχείο δ' και παρ. 2 – «ιδιότητα μέλους ιδιαιτέρως κοινωνικής ομάδας» – άρθρο 4 – αξιολόγηση των γεγονότων και περιστάσεων σε εξατομικευμένη βάση – Οδηγία 2013/32/ΕΕ – άρθρο 10 παρ. 3 – προϋποθέσεις για την εξέταση των αιτήσεων διεθνούς προστασίας – άρθρο 24 παρ. 2 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης – υπέρτατο συμφέρον του παιδιού – προσδιορισμός – ανήλικες υπήκοοι τρίτης χώρας οι οποίες, συνεπεία της διαμονής τους σε κράτος μέλος, ταυτίζονται με τη θεμελιώδη αξία της ισότητας μεταξύ γυναικών και ανδρών

ΔΕΕ C-646/21, Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid (Femmes s'identifiant à la valeur de l'égalité entre les sexes), 11.06.2024, Τμήμα μείζονος συνθέσεως, Πρόεδρος: K. Lenaerts, Εισηγητής: N. Rıçarra, Γεν. Εισαγγελέας: A. M. Collins, ECLI:EU:C:2024:487 – Προδικαστική παραπομπή

Τον Σεπτέμβριο του 2015, οι προσφεύγουσες Κ και Λ εγκατέλειψαν μαζί με τους γονείς τους τη χώρα καταγωγής τους, το Ιράκ. Τον Νοέμβριο του ίδιου έτους, ενόσω οι προσφεύγουσες ήταν ανήλικες, 10 και 12 ετών συγκεκριμένα, υπέβαλαν αιτήσεις διεθνούς προστασίας στις ολλανδικές αρχές, οι οποίες απορρίφθηκαν οριστικώς. Το 2018, και ενόσω παρέμεναν ανήλικες, οι προσφεύγουσες υπέβαλαν εκ νέου αιτήσεις διεθνούς προστασίας, οι οποίες όμως επίσης απορρίφθηκαν ως αβάσιμες. Οι προσφεύγουσες άσκησαν προσφυγές ενώπιον του Πρωτοδικείου της Χάγης κατά των αποφάσεων αυτών. Στην επ' ακροατηρίου συζήτηση, οι προσφεύγουσες υποστήριξαν ότι, λόγω της μακράς διαμονής τους στις Κάτω Χώρες κατά την περίοδο της ζωής τους που θεωρείται κρίσιμη για τη διαμόρφωση της ταυτότητάς τους, έχουν πλέον υιοθετήσει τις αξίες, τους κανόνες και τους τρόπους συμπεριφοράς των Ολλανδών συνομηλίκων τους. Κυρίως προέβαλαν το ζήτημα της ισότητας φύλων και των δικαιωμάτων των γυναικών στις Κάτω Χώρες, αλλά και στην Ευρώπη εν γένει, σε αντίθεση με την κατάσταση που επικρατεί επί των ιδίων ζητημάτων στη χώρα καταγωγής τους. Δεδομένου ότι θα τους ήταν αδύνατον να αποκηρύξουν αυτές τις αξίες, τους κανόνες και τους τρόπους συμπεριφοράς κατόπιν της επιστροφής τους στο Ιράκ, ζητούν να τους χορηγηθεί διεθνής προστασία, καθώς φοβούνται ότι, σε περίπτωση επιστροφής στη χώρα καταγωγής τους, θα εκτεθούν σε κίνδυνο δίωξης λόγω της ταυτότητας αυτής που έχουν διαμορφώσει στις Κάτω Χώρες.

Το αιτούν δικαστήριο διερωτάται ως προς την ερμηνεία της έννοιας της «ιδιότητας μέλους ιδιαιτέρως κοινωνικής ομάδας» κατά το άρθρο 10, στοιχείο δ' της Οδηγίας 2011/95, καθώς επίσης και για τον τρόπο που πρέπει να λαμβάνεται υπόψη το υπέρτατο συμφέρον του παιδιού κατά το άρθρο 24 παρ. 2 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Παρατηρήσεις

*Όλγα Μιχαλοπούλου**

Ι. Λίγα λόγια για την Οδηγία 2011/95/ΕΕ και τα ερμηνευτικά ζητήματα

Η Οδηγία 2011/95/ΕΕ¹ της Ευρωπαϊκής Ένωσης σχετικά με τις απαιτήσεις για την αναγνώριση των υπηκόων τρίτων χωρών ή των απάτριδων ως δικαιούχων διεθνούς προστασίας, για ένα

* *Master I, ΜΔΕ, Δικηγόρος, Υπότροφος «Δ. Ευρυγένη», ΚΔΕΟΔ*

¹ Οδηγία 2011/95/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 13ης Δεκεμβρίου 2011, σχετικά με τις απαιτήσεις για την αναγνώριση των υπηκόων τρίτων χωρών ή των απάτριδων ως δικαιούχων διεθνούς προστασίας, για ένα ενιαίο καθεστώς για τους πρόσφυγες ή για τα άτομα που δικαιούνται επικουρική προστασία

ενιαίο καθεστώς για τους πρόσφυγες ή για τα άτομα που δικαιούνται επικουρική προστασία και για το περιεχόμενο της παρεχόμενης προστασίας αποτελεί το βασικό νομοθέτημα για την πολιτική ασύλου της Ένωσης. Για τον λόγο αυτό, θα πρέπει οι διατάξεις αυτής να ερμηνεύονται όπως ορίζεται από το άρθρο 78 της ΣΛΕΕ. Πιο συγκεκριμένα, στην παρ. 1 του εν λόγω άρθρου αναφέρεται ρητώς ότι η πολιτική ασύλου, άρα και η συγκεκριμένη Οδηγία, θα πρέπει να συνάδει με τη Σύμβαση της Γενεύης του 1951, η οποία από κοινού με το Πρωτόκολλο του 1967 αυτής αποτελούν τον ακρογωνιαίο λίθο του διεθνούς νομικού καθεστώτος για την προστασία των προσφύγων, καθώς και με άλλες συναφείς συμβάσεις. Μεγάλη βαρύτητα δίνεται και στα εκδιδόμενα από την Ύπατη Αρμοστεία για τους Πρόσφυγες έγγραφα για την ερμηνεία της Οδηγίας, καθώς και στον Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης². Επίσης, όπως έχει ήδη κριθεί από το Δικαστήριο, «συναφείς συμβάσεις» οι οποίες λαμβάνονται υπόψη κατά την ερμηνεία είναι η Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για την πρόληψη και την καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών και της ενδοοικογενειακής βίας, γνωστή και ως Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης, και η Σύμβαση για την εξάλειψη όλων των μορφών διακρίσεως κατά των γυναικών, γνωστή ως CEDAW³. Ερμηνεύοντας το κείμενο της Οδηγίας κατ' αυτόν τον τρόπο δίνεται μεγάλη βαρύτητα στον παράγοντα του «φύλου», γεγονός πολύ σημαντικό για την ενδυνάμωση και την προστασία των δικαιωμάτων των γυναικών στον ευρωπαϊκό χώρο. Η ερμηνεία αυτή μαρτυρά τη γενικότερη τάση του Δικαστηρίου τα τελευταία χρόνια για την ενίσχυση και προστασία των δικαιωμάτων των γυναικών.

II. Η έννοια της «ιδιαίτερης κοινωνικής ομάδας» και η σύνδεσή της με τις αξίες της Ένωσης

Το άρθρο 10 της Οδηγίας 2011/95 αναφέρεται στα στοιχεία που λαμβάνονται υπόψη κατά την αξιολόγηση των λόγων δίωξης, κάνοντας ιδιαίτερη μεία στην έννοια της «ιδιαίτερης κοινωνικής ομάδας», μίας έννοιας που είναι δύσκολο να προσδιορισθεί. Οι κατευθυντήριες γραμμές της Ευρωπαϊκής Υπηρεσίας Υποστήριξης για το Άσυλο (EASO) ορίζουν ότι η «ιδιαίτερη κοινωνική ομάδα» προσδιορίζεται βάσει δύο σωρευτικών στοιχείων⁴. Κατά πρώτον, απαιτείται η ύπαρξη ενός κοινού χαρακτηριστικού και, κατά δεύτερον, η ομάδα να έχει ιδιαίτερη ταυτότητα στην οικεία χώρα. Η έννοια του κοινού χαρακτηριστικού, ωστόσο, είναι επίσης ευρεία. Κοινό χαρακτηριστικό μπορεί να θεωρηθεί ένα εγγενές χαρακτηριστικό ή κοινό ιστορικό παρελθόν το οποίο δεν μπορεί να μεταβληθεί ή ένα χαρακτηριστικό ή μια πεποίθηση τόσο θεμελιώδους σημασίας για την ταυτότητα ή τη συνείδηση ώστε ένα πρόσωπο να μην πρέπει να αναγκάζεται να αποκηρύξει.

Όπως έχει ήδη κριθεί από προηγούμενη νομολογία του Δικαστηρίου, το ανήκειν στο γυναικείο φύλο συνιστά από μόνο του ένα εγγενές χαρακτηριστικό και, ως εκ τούτου, αρκεί για να μπορεί να γίνει δεκτό ότι πληρούται η πρώτη αυτή προϋπόθεση⁵. Άλλωστε, το ίδιο το άρθρο 10 υπογραμμίζει τη σημασία που δίνεται στον παράγοντα του φύλου κατά τον καθορισμό της ιδιότητας μέλους ιδιαίτερης κοινωνικής ομάδας. Η άποψη αυτή επιβεβαιώνεται και από τις

και για το περιεχόμενο της παρεχόμενης προστασίας, διαθέσιμη στο <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/el/TXT/?uri=CELEX%3A32011L0095>.

². Βλ. τις Προτάσεις του Γεν. Εισαγγελέα Μ. Α. Collins, σημ. 19-20, 13.07.2023, ECLI:EU:C:2023:581, επί της υπόθεσης την οποία αφορά η σχολιαζόμενη απόφαση.

³. ΔΕΕ C-621/21, *Intervjuirasht organ na DAB pri MS (Femmes victimes de violences domestiques)*, 16.01.2024, ECLI:EU:C:2024:47.

⁴. EASO, Κατευθυντήριες γραμμές της EASO σχετικά με την ιδιότητα μέλους ιδιαίτερης κοινωνικής ομάδας. Σειρά πρακτικών οδηγιών της EASO. Μάρτιος 2020, σ. 11, διαθέσιμο στο <https://euaa.europa.eu/sites/default/files/publications/EASO-Guidance-MPSG-EL.pdf>.

⁵. Βλ. ΔΕΕ C-621/21, ό.π., σκ. 49 και τις Προτάσεις του Γεν. Εισαγγελέα J. Richard de la Tour επί της ίδιας απόφασης, σημ. 72 και 73, 20.04.2023, ECLI:EU:C:2023:314. Επίσης, ο ίδιος Γεν. Εισαγγελέας και στην υπόθεση *Bundesamt für Fremdenwesen und Asyl κ.λπ. (Femmes afghanes)* (συνεκδικαζόμενες υποθέσεις C-608/22 και C-609/22), όπου ανέφερε ότι ένα κράτος μέλος μπορεί να διαπιστώσει την ύπαρξη βάσιμου φόβου δίωξης των Αφγανών γυναικών αποκλειστικά και μόνο λόγω του φύλου τους, χωρίς να χρειάζεται να διερευνήσει άλλα χαρακτηριστικά της προσωπικής τους κατάστασης. Η υπόθεση βρίσκεται εν εξελίξει και αναμένουμε την τελική απόφαση του Δικαστηρίου. Βλ. Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Ανακοινωθέν Τύπου αριθ. 172/23, 09.11.2023, διαθέσιμο στο <https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2023-11/cp230172el.pdf>.

κατευθυντήριες γραμμές της Ύπατης Αρμοστείας για τους Πρόσφυγες για τη διεθνή προστασία, όπου αναφέρεται ρητώς ότι «το φύλο μπορεί να εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της κοινωνικής ομάδας. [...] Τα χαρακτηριστικά τους τις ξεχωρίζουν ως κοινωνική ομάδα και σε κάποιες χώρες υπομένουν διαφορετικά κριτήρια και επίπεδο μεταχείρισης»⁶.

Η ιδιαίτερη σημασία, όμως, της σχολιαζόμενης απόφασης έγκειται στο σκέλος του «κοινού χαρακτηριστικού με την έννοια του κοινού ιστορικού παρελθόντος το οποίο δεν μπορεί να μεταβληθεί ή ενός χαρακτηριστικού ή μίας πεποιθήσης τόσο θεμελιώδους σημασίας για την ταυτότητα ή την συνείδηση ώστε ένα πρόσωπο να μην πρέπει να αναγκάζεται να αποκηρύξει». Το Δικαστήριο, λοιπόν, με τη συγκεκριμένη απόφαση αναγνώρισε ρητώς ως τέτοιο κοινό χαρακτηριστικό την πραγματική ταύτιση ανήλικων κοριτσιών με τη θεμελιώδη αξία της ισότητας μεταξύ γυναικών και ανδρών κατά τη διαμονή τους για μεγάλο χρονικό διάστημα σε κράτος μέλος της Ένωσης. Αποδίδει, λοιπόν, στα άτομα αυτά την ιδιότητα μέλους «ιδιαίτερης κοινωνικής ομάδας», ιδιότητα η οποία αποτελεί «λόγο δίωξης» ικανό να οδηγήσει στην αναγνώριση του καθεστώτος πρόσφυγα.

Είναι αλήθεια ότι το ίδιο το κείμενο της Οδηγίας δεν παρέχει συγκεκριμένο ορισμό της έννοιας «χαρακτηριστικά ή πεποιθήσεις τόσο θεμελιώδους σημασίας για την ταυτότητα ή τη συνείδηση ώστε ένα πρόσωπο να μην πρέπει να αναγκάζεται να τις αποκηρύξει» που χρησιμοποιείται στο άρθρο 10 παρ. 1, στοιχείο δ', αφήνοντας ένα ευρύ περιθώριο ερμηνείας. Ωστόσο, μια πεποίθηση που αφορά θεμελιώδες δικαίωμα μπορεί να θεωρηθεί ως τέτοια. Πιο συγκεκριμένα, η ισότητα των φύλων συνιστά θεμελιώδες δικαίωμα και αξία της Ένωσης, όπως καταγράφεται στα άρθρα 2 και 3 παρ. 3 ΣΕΕ, στο άρθρο 23 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καθώς και σε σωρεία άλλων διατάξεων του ενωσιακού δικαίου^{7,8}. Συνεπώς, κατά το Δικαστήριο, η πεποίθηση περί ισότητας των φύλων είναι τόσο θεμελιώδους σημασίας για την ταυτότητα ή τη συνείδηση ώστε ένα πρόσωπο να μην πρέπει να αναγκάζεται να την αποκηρύξει.

Το επιχείρημα που προβάλλουν οι προσφεύγουσες, ότι δηλαδή εάν υποχρεωθούν να επιστρέψουν στο Ιράκ θα τους είναι αδύνατον να συμμορφωθούν προς αξίες, κανόνες και τρόπους συμπεριφοράς που δεν αναγνωρίζουν στις γυναίκες και τα κορίτσια τις ελευθερίες που απολαμβάνουν στις Κάτω Χώρες, η έκφραση των οποίων θα τις εκθέσει σε κίνδυνο διώξεων, δεν εδράζεται απλά στην προτίμησή τους σε έναν συγκεκριμένο – δυτικοποιημένο – τρόπο ζωής, τον οποίο μπορούν να προσαρμόσουν εκ νέου μετά την επιστροφή τους στη χώρα καταγωγής τους, όπως ορισμένες Κυβερνήσεις υποστήριζαν, αλλά στο προαναφερόμενο θεμελιώδες δικαίωμα της ισότητας φύλων, με αποτέλεσμα να μην μπορούν τα κράτη μέλη να το παραβλέψουν. Οι αρμόδιες εθνικές αρχές, στη συγκεκριμένη περίπτωση των Κάτω Χωρών, έχουν λοιπόν υποχρέωση και όχι διακριτική ευχέρεια να προβούν σε αξιολόγηση της κατάστασης των δικαιωμάτων των γυναικών, των κοινωνικών, ηθικών ή νομικών κανόνων στη χώρα καταγωγής των προσφευγουσών και να κρίνουν κατά πόσο τηρείται εκεί η θεμελιώδης ενωσιακή αξία της ισότητας των φύλων^{9,10}. Σε κάθε περίπτωση, πρέπει να λαμβάνεται υπόψη τόσο το αντικειμενικό όσο και το υποκειμενικό στοιχείο για τη στοιχειοθέτηση του «βάσιμου ή δικαιολογημένου φόβου δίωξης»¹¹. Η νομοθεσία της χώρας προέλευσης, ιδίως ο τρόπος που αυτή εφαρμόζεται και ο τρόπος που την εκλαμβάνει κάθε πρόσωπο ανάλογα με τις πεποιθήσεις

⁶. ΔΕΕ C-621/21, ό.π., σκ. 42.

⁷. Προτάσεις του Γεν. Εισαγγελέα, σημ. 35.

⁸. Ε. ΣΑΧΠΕΚΙΔΟΥ, Ευρωπαϊκό Δίκαιο – Α. Γενικές παρατηρήσεις, 3η έκδ., 2021, σσ. 54-58, sakkoulas-online.gr.

⁹. EASO, Κατευθυντήριες γραμμές της EASO σχετικά με την ιδιότητα μέλους ιδιαίτερης κοινωνικής ομάδας. Σειρά πρακτικών οδηγιών της EASO. Μάρτιος 2020, σ. 14 και σκ. 52 της απόφασης ΔΕΕ C-621/21, ό.π.

¹⁰. EASO, Πρακτικός οδηγός της EASO: Αναγνώριση προσώπων ως δικαιούχων διεθνούς προστασίας, Σειρά πρακτικών οδηγιών της EASO, σ. 24, διαθέσιμο στο https://euaa.europa.eu/sites/default/files/publications/EASO-Practical-Guide-for-international-protection_EL.pdf.

¹¹. Ibid, σ. 20.

του, είναι ύψιστης σημασίας παράγοντας¹². Επίσης, το γεγονός ότι οι ίδιες δεν έχουν υποστεί μέχρι στιγμής δίωξη, λόγω της μακράς απουσίας τους από την εν λόγω χώρα, άρα έχουμε μόνο μια πιθανολόγηση του κινδύνου και μια εκτίμηση η οποία δεν στηρίζεται σε προσωπική εμπειρία των προσφευγουσών, δεν υποβαθμίζει τον φόβο δίωξης των προσφευγουσών, καθώς με βάση τα στοιχεία σχετικά με τα δικαιώματα των γυναικών στη χώρα προέλευσής τους είναι δικαιολογημένος ο φόβος τους ότι αργά ή γρήγορα θα αποτελέσουν και οι ίδιες θύματα δίωξης¹³.

Πιο συγκεκριμένα, όσον αφορά την κατάσταση και τη νομοθεσία της χώρας καταγωγής των Κ και L, σύμφωνα με ετήσιες εκθέσεις διεθνών οργανισμών, τα δικαιώματα των γυναικών στο Ιράκ καταπατώνται ακόμα και σήμερα. Οι γυναίκες ακόμα και στις μέρες μας δεν δύνανται να αποφασίζουν για το μέλλον τους, ενώ πολύ συχνά καθίστανται θύματα των λεγόμενων εγκλημάτων τιμής, δηλαδή ενδοοικογενειακής βίας και αναγκαστικών και παιδικών γάμων, λόγω του πατριαρχικού συστήματος που επικρατεί στη χώρα¹⁴. Συνεπώς, όπως ορθώς έκρινε το Δικαστήριο, είναι πολύ πιθανό οι προσφεύγουσες, με την επιστροφή τους στο Ιράκ, να μην μπορούν να προβαίνουν ελεύθερα στις επιλογές που αφορούν τη ζωή τους, ιδίως ως προς τη μόρφωση και την επαγγελματική σταδιοδρομία, την έκταση και τη φύση των δραστηριοτήτων τους κυρίως στη δημόσια σφαίρα, τη δυνατότητα επίτευξης οικονομικής ανεξαρτησίας μέσω εργασίας εκτός οικίας ή τη δημιουργία οικογένειας, στοιχεία που, όπως αναφέραμε παραπάνω, καθορίζονται από τις διατάξεις της ΣΛΕΕ και του Χάρτη¹⁵. Λόγω του γεγονότος ότι οι Κ και L έχουν διαμορφώσει μια ταυτότητα επηρεασμένη τόσο πολύ από τις αξίες της Ένωσης, είναι πολύ πιθανό να παραβιάσουν ορισμένους κανόνες και έθιμα της ιρακινής πατριαρχικής κοινωνίας, με αποτέλεσμα να διατρέχουν πράγματι κίνδυνο να θεωρηθούν ως ιδιαίτερη ομάδα στη χώρα αυτή¹⁶. Το γεγονός αυτό δεν μπορεί να ανατραπεί φυσικά απαιτώντας από τις προσφεύγουσες να αλλάξουν ή να αποκρύψουν την ταυτότητα αυτή με το να απαρνηθούν τα θεμελιώδη δικαιώματά τους, προκειμένου να προσαρμοστούν με τα πατριαρχικά ήθη και έθιμα της χώρας καταγωγής τους¹⁷.

III. Ζητήματα ανηλικότητας: η ηλικία των προσφευγουσών ως κείμενο στοιχείο στην εν λόγω υπόθεση

α. Η διαμόρφωση της προσωπικότητας κατά την περίοδο της εφηβείας

Σημαντικό παράγοντα στη συγκεκριμένη υπόθεση αποτελεί η ηλικία των προσφευγουσών, όχι μόνο κατά την κατάθεση και εξέταση των αιτήσεων παροχής διεθνούς προστασίας, αλλά και καθ' όλη τη διάρκεια της αδιάλειπτης διαμονής τους στις Κάτω Χώρες, στοιχείο που πρέπει αναγκάως να ληφθεί υπόψη κατά την προαναφερόμενη εξέταση του κατά πόσον οι προσφεύγουσες δύνανται να θεωρηθούν ότι ανήκουν σε ιδιαίτερη κοινωνική ομάδα.

Όπως υπογραμμίζει και ο Γεν. Εισαγγελέας Michael Anthony Collins στις Προτάσεις του, η περίοδος της εφηβείας παίζει καθοριστικό ρόλο στην ανάπτυξη της προσωπικότητας και τη διαμόρφωση της ταυτότητας του ατόμου. Πρόκειται για μια περίοδο προσωπικής εξερεύνησης, κατά την οποία το άτομο ανακαλύπτει τη θέση του στο κοινωνικό σύνολο και διαμορφώνει την

¹². ΓΡΑΦΕΙΟ ΤΟΥ ΥΠΑΤΟΥ ΑΡΜΟΣΤΗ ΤΩΝ ΗΝΩΜΕΝΩΝ ΕΘΝΩΝ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ, Εγχειρίδιο για τις διαδικασίες και τα κριτήρια καθορισμού του καθεστώτος των προσφύγων, 6η έκδ., Αθήνα 2009, σσ. 16-18, διαθέσιμο στο <https://www.unhcr.org/gr/wp-content/uploads/sites/10/2017/05/handbookcriteria.pdf>.

¹³. Ibid.

¹⁴. Βλ. HUMAN RIGHTS WATCH, World report 2024 – Iraq Events of 2023 – Women’s and Girls’ Rights, διαθέσιμο στο <https://www.hrw.org/world-report/2024/country-chapters/iraq#49dda6>, UNITED NATIONS IRAQ, More to be done to advance women’s empowerment, says SRSG Jeanine Hennis – Plasschaert, 20.05.2024, διαθέσιμο στο <https://iraq.un.org/en/269181-more-be-done-advance-women%E2%80%99s-empowerment-says-srsg-jeanine-hennis-plasschaert>, καθώς επίσης και HUMAN RIGHTS WATCH, Iraq: Unregistered Marriages Harm Women and Children, 03.03.2024, διαθέσιμο στο <https://www.hrw.org/news/2024/03/03/iraq-unregistered-marriages-harm-women-and-children>.

¹⁵. Σκ. 44 της σχολιαζόμενης απόφασης σε συνδυασμό με τις Προτάσεις του Γεν. Εισαγγελέα, σημ. 35.

¹⁶. Προτάσεις Γεν. Εισαγγελέα, σημ. 17.

¹⁷. Ibid, σημ. 39 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία.

προσωπικότητα, τις πεποιθήσεις, στάσεις και απόψεις και τα ενδιαφέροντά του. Σύμφωνα με τους ψυχολόγους Carl Rogers και Erik Erikson, οι οποίοι ασχολήθηκαν με την ψυχοκοινωνική ανάπτυξη του ατόμου, εξωτερικοί παράγοντες ασκούν σημαντική επίδραση στην εν λόγω ανακάλυψη, και εν τέλει στη διαμόρφωση, της ταυτότητας του κάθε ατόμου, καθώς εκτός από τα βιολογικά χαρακτηριστικά του καθενός, αναπόφευκτα καταλυτικό ρόλο παίζει το κοινωνικό περιβάλλον όπου το άτομο ζει και αλληλεπιδρά¹⁸.

Η διαμονή και η καθημερινότητα σε ένα ευρωπαϊκό κράτος το οποίο λειτουργεί με σεβασμό προς τις αξίες της Ένωσης είναι λογικό να συμβάλλει στη διαμόρφωση μίας ανάλογης προσωπικότητας. Τα κορίτσια σε ένα τέτοιο κράτος μαθαίνουν την αξία της ισότητας των φύλων και τα δικαιώματά τους, γεγονός που σε έτερα κοινωνικά περιβάλλοντα δεν δύναται να συμβεί. Όπως προαναφέραμε, σε χώρες όπως το Ιράκ, τα δικαιώματα των γυναικών καταπατώνται και η ισότητα των φύλων φαντάζει μια έννοια ουτοπική. Επομένως, τα κορίτσια στην εν λόγω χώρα μεγαλώνουν με αξίες, ήθη, έθιμα και καθημερινότητα πολύ διαφορετικά. Επιστρέφοντας λοιπόν στη χώρα καταγωγής τους, οι προσφεύγουσες θα διαφέρουν πράγματι συγκριτικά με τις υπόλοιπες συνομήλικές τους, καθώς τα κρίσιμα χρόνια της ψυχοκοινωνικής τους ανάπτυξης είχαν ακολουθήσει έναν ευρωπαϊκό τρόπο ζωής με ό,τι αυτό συνεπάγεται, ο οποίος συνέβαλε καθοριστικά στη διαμόρφωση της ταυτότητάς τους. Κατά συνέπεια, θα έχουν πράγματι μια ιδιαίτερη ταυτότητα στην οικεία χώρα, η οποία θα γίνεται αντιληπτή ως διαφορετική ομάδα από τον περιβάλλοντα κοινωνικό χώρο¹⁹.

β. Η θεμελιώδης έννοια του «υπέρτερου συμφέροντος του παιδιού»

Ένα ακόμα ζήτημα που καλείται το Δικαστήριο να εξετάσει στη συγκεκριμένη απόφαση και αφορά την ανηλικότητα των προσφευγουσών είναι ο τρόπος με τον οποίο πρέπει να λαμβάνεται υπόψη το υπέρτερο συμφέρον του παιδιού στο πλαίσιο της διαδικασίας εξέτασης των αιτήσεων διεθνούς προστασίας.

Σύμφωνα με τις διατάξεις του διεθνούς και ενωσιακού δικαίου, το υπέρτερο συμφέρον του παιδιού δεν συνιστά απλώς έναν από τους πολλούς παράγοντες που συνεκτιμώνται, αλλά αποτελεί θεμελιώδη έννοια και πρωταρχικό μέλημα εξέτασης²⁰. Πιο αναλυτικά, στο άρθρο 3 της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού, όσο και στο άρθρο 24 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το οποίο βασίζεται στην προαναφερόμενη Σύμβαση του ΟΗΕ²¹, αναφέρεται ρητώς ότι σε όλες τις αποφάσεις που αφορούν τα παιδιά πρέπει να λαμβάνεται υπόψη το υπέρτερο συμφέρον του παιδιού²². Συνεπώς, κατά τη διαδικασία εξέτασης αιτήσεων διεθνούς προστασίας, κατά την οποία οι ανήλικοι θεωρούνται ως ευάλωτη - ευπαθής ομάδα που χρήζει ιδιαίτερης προστασίας²³, είναι αναγκαίο να λαμβάνονται υπόψη ατομικές και ιδιαίτερες συνθήκες και ανάγκες του παιδιού, ιδίως συνεκτιμώντας παράγοντες όπως την οικογενειακή κατάσταση του παιδιού, την κατάσταση στη χώρα καταγωγής του, τις ιδιαίτερες ευπάθειές του, την ασφάλειά του και τους κινδύνους στους οποίους εκτίθεται, τις ανάγκες του για προστασία, τον βαθμό ένταξής του στη

¹⁸. Προτάσεις Γεν. Εισαγγελέα, σημ. 34 σε συνδυασμό με την υπ' αριθμ. 30 υποσημείωση αυτού.

¹⁹. Προτάσεις Γεν. Εισαγγελέα, σημ. 40.

²⁰. EASO Έκθεση σχετικά με τις διαδικασίες ασύλου για παιδιά. Σειρά πρακτικών οδηγιών της EASO, 2019, σ. 59, διαθέσιμο στο https://euaa.europa.eu/sites/default/files/publications/EASO_Report_asylum_procedures_for_children_EL.pdf#2018.6800_EL.indd%3A.701391%3A19605.

²¹. FRA, Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ, Τίτλος III, Άρθρο 24 – Δικαιώματα του παιδιού, Επεξηγήσεις, διαθέσιμο στο <https://fra.europa.eu/el/eu-charter/article/24-dikaiomata-toy-paidioy#explanations>.

²². Ο.π., υποσ. 17, σ. 21.

²³. UNICEF ΕΛΛΑΔΑ, Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού – Για 30 χρόνια η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού προστατεύει παιδιά και εφήβους από ευάλωτες καταστάσεις, διαθέσιμο στο <https://www.unicef.org/greece/%CF%83%CE%BC%CE%B2%CE%B1%CF%83%CE%B7-%CE%B4%CE%B9%CE%BA%CE%B1%CE%B9%CF%8E%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B1-%CF%80%CE%B1%CE%B9%CE%B4%CE%B9%CE%BF%CF%8D>.

χώρα υποδοχής, την ψυχική και σωματική του υγεία, την εκπαίδευσή του και τις κοινωνικοοικονομικές συνθήκες.

Για όλους τους παραπάνω λόγους, με την απόφασή του αυτή, το Δικαστήριο διευκρινίζει με απόλυτη σαφήνεια ότι η αρμόδια εθνική αρχή επί αιτήσεως διεθνούς προστασίας υποβληθείσας από ανήλικο οφείλει να προσδιορίσει κατά τρόπο συγκεκριμένο το υπέρτερο συμφέρον του εν λόγω ανήλικου, στο πλαίσιο εξατομικευμένης εκτίμησης βάσει των διατάξεων της Οδηγίας 2011/95/ΕΕ²⁴ και της Οδηγίας 2013/32/ΕΕ²⁵, καθώς επίσης και του άρθρου 24 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ένωσης.

IV. Καταληκτικές παρατηρήσεις

Οι προσπάθειες της Ένωσης να προστατεύσει τα δικαιώματα των γυναικών ενδυναμώνονται σημαντικά από τη νομολογία του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το Δικαστήριο έχει ασχοληθεί πολλάκις με ζητήματα προστασίας των δικαιωμάτων των γυναικών που αναφέρονται στο πλαίσιο της εφαρμογής της Οδηγίας 2011/95/ΕΕ για ένα ενιαίο καθεστώς παροχής διεθνούς προστασίας. Με την ήδη υφιστάμενη νομολογία του, και ιδίως την πρόσφατη απόφαση *Intervyuirasht organ na DAB pri MS (Femmes victimes de violences domestiques)*, η οποία αποτέλεσε απόφαση-σταθμό, έχουν επιτευχθεί μεγάλα βήματα για την προώθηση και περιφρούρηση των δικαιωμάτων των γυναικών τρίτων χωρών. Με την υπό σχολιασμό απόφαση διευρύνεται έτι περαιτέρω η έννοια της «ιδιαίτερης κοινωνικής ομάδας», αποδίδοντας στις γυναίκες, συμπεριλαμβανομένων των ανήλικων κοριτσιών, οι οποίες έχουν ως κοινό χαρακτηριστικό ότι, κατά τη διάρκεια της διαμονής τους σε κράτος μέλος, ταυτίστηκαν πραγματικά με τη θεμελιώδη ενωσιακή αξία της ισότητας των φύλων, την ιδιότητα του μέλους «ιδιαίτερης κοινωνικής ομάδας», ιδιότητα που οδηγεί στην αναγνώριση του καθεστώτος πρόσφυγα, λαμβάνοντας υπόψη τόσο τις συνθήκες που επικρατούν στη χώρα καταγωγής, όσο και την ανηλικότητα των προσφευγουσών. Παρατηρείται λοιπόν μια γενικότερη τάση του Δικαστηρίου προς επίρρωση των δικαιωμάτων των γυναικών, δίνοντας ιδιαίτερη βαρύτητα στο στοιχείο του φύλου κατά την εφαρμογή της Οδηγίας 2011/95 και στο στοιχείο της ηλικίας.

²⁴. Αιτιολογική σκ. 18, άρθρο 4 παρ. 3, στοιχείο γ', άρθρο 9 παρ. 2, στοιχείο στ'.

²⁵. Άρθρο 14 παρ. 1, εδάφιο δ', άρθρο 15 παρ. 3, στοιχείο ε', άρθρο 10 παρ. 3, στοιχείο δ'.